

УДК 81'38.367'521

СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ СИНТАКСИСУ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

Костянтин Комісаров

*Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка,
кафедра китайської, корейської та японської філології,
бульвар Т. Шевченка, 14, Київ, Україна, 01601,
тел.: (+38044) 239 33 86, e-mail: komisarov@bigmir.net*

Окреслено головні стилістичні можливості засобів синтаксису сучасної японської мови. Орієнтуючись на концепцію функціонального стилю, проведено кореляцію ключових понять японської стилістики із відповідними поняттями у вітчизняній лінгвістичній традиції. Указано на стилетворчий та комунікативний потенціал граматичних засобів сучасної японської мови.

Ключові слова: стилістичний синтаксис, граматична синонімія, 文章論 /буншьо:рон/, 文体論 /бунтайрон/, еліпс, апосіопеза, номінативне речення, асиндетон, інверсія, парцеляція, риторичне питання.

Стилiстичний синтаксис вивчає функціонування синтаксичних конструкцій у різних функціональних стилях мовлення, їхню стилістичну синонімію (корелерентність, варіативність), стилістичні функції членів речення, порядку слів у реченні, варіантність синтаксичних зв'язків, між різними членами речення, синтаксичні стилістичні фігури тощо [5, с. 455].

Стилiстичний ефект заснований на встановленні синонімії різних типів синтаксичних конструкцій, одна з яких вирізняється традиційним використанням синтаксичних зв'язків, а друга – їх переосмисленням. Перша з цих конструкцій нейтральна, а друга – експресивна та емоційна.

Говорячи про стан дослідженості стилістики японської мови на сьогоднішній день, доводиться погодитися з І. Жуковою в тому, що “ані японські, ані зарубіжні лінгвісти не створили єдиної теорії мовленнєвих стилів на матеріалі японської мови другої половини ХХ століття. Не визначені основні поняття стилістики. Не розроблена методика виявлення та опису стильових відмінностей, хоча терміни бунтай, тай, сутаіру (стиль) широко вживаються в літературознавчих та мовознавчих працях” [2, с. 14]. Це створює певну перешкоду на шляху дослідження синтаксису зі стилістичного погляду та виявлення типових стилістичних властивостей граматичних конструкцій. Проте варто зазначити, що певні спроби застосувати стосовно стилістики японської мови основні поняття стилістики і результати стилістичних досліджень на

матеріалі інших мов вже робилися. Зокрема, 1978 року в СРСР як навчальний посібник для курсантів та слухачів Військового інституту вийшла книга “Стилістика японської мови” І. Жукової, а 2002 року її було оновлено та перевидано [2].

У дослідженні властивостей японських синтаксичних одиниць також можна йти шляхом використання ключових понять та здобутків вітчизняної фундаментальної стилістичної науки для вивчення стилістичних особливостей синтаксису сучасної японської мови, а також спиратися на згадану вище працю. Однак, при цьому не можна не враховувати також здобутків у цій галузі японських лінгвістів, і тому треба попередньо окреслити основні напрями стилістичних досліджень на теренах Японії.

Перш за все, відзначимо, що в японській лінгвістиці традиційно виділяють два ключові поняття: “文章論 /буншьо:рон/” та “文体論 /бунтайрон/”. Перше з них означає розділ лінгвістичної науки, де за мовну одиницю беруть текст, що складається зі слів та речень. У цьому розділі вивчають загальну структуру та властивості тексту. Українською мовою термін “文章論 /буншьо:рон/” перекладають як “риторика” чи “синтаксис” і може означати правильну побудову висловлювання або тексту. Друге поняття – це розділ науки про мову, де увагу приділяють жанрові тексту, часу та особливостям його написання, індивідуальному стилю автора та специфіці використання мовних засобів. Певні ускладнення при огляді спеціальної літератури пов’язані з розумінням обох понять 文章 /буншьо:/ та 文体 /бунтай/ як “стиль”. Однак обидва терміни “文章論 /буншьо:рон/” та “文体論 /бунтайрон/” можна перекладати як “стилістика”, якщо враховувати, що широке поняття мовного стилю своєю чергою розчленовується на кілька значень: *експресивні стилі* (високий, середній, нейтральний, знижений), *функціональні стилі* (обслуговують сфери суспільного життя), звичні способи виконання конкретних мовних актів, тобто жанри, індивідуальна манера мовної діяльності, стиль епохи, стиль мистецьких напрямів тощо [4, с. 148]. Крім того, пам’ятаючи про те, що академік В. Виноградов виділяв стилістику мови, стилістику мовлення та стилістику художньої літератури, можна провести відповідні паралелі з дослідженнями в галузі японської стилістики і розглядати “文章論 /буншьо:рон/” як стилістику мови (лінгвостилістику), а “文体論 /бунтайрон/” як стилістику мовлення та стилістику художньої літератури. У слушності такого паралельного порівняння можна переконалися, проаналізувавши деякі аспекти досліджень зі стилістики японської мови.

У японській лінгвістичній науці можна виділити два напрями, в яких проводять стилістичні дослідження: *типологічна стилістика* та *специфічна стилістика*. Типологічна стилістика (類型的文体論 /руйкейтекі бунтайрон/) займається вивченням видів текстів (文章様式 /буншьо:йо:шікі/, 文章体 /буншьо:тай/), тобто множин, об’єднаних структурно-семантичними ознаками, а специфічна стилістика – особливостей використання мовних засобів певними авторами в тих чи інших текстах

(стиль Ое Кендзабуро, стиль Міядзава Кендзі, стиль “Повісті про дім Тайра” тощо, тобто все те, що традиційно відносять до сфери вивчення літературної стилістики).

Японська типологічна стилістика враховує такі аспекти:

1. *Семантико-графічний*. Тут виділяють такі стилі, як “漢文体 /камбунтай/” (текст, написаний винятково ієрогліфами за нормами китайської мови), “宣命体 /семмьо:тай/” (тексти імператорських наказів), “漢字仮名交じり文 /канджіканамаджірібун/” (текст із застосуванням трьох типів письмових знаків, сучасний текст) тощо.

2. *Лексико-граматичний*. Залежно від того, до якого прошарку належать лексичні та граматичні одиниці, виділяють “和文体 /вабунтай/” (власне японський текст), “漢文訓読体 /камбункундокутай/” (розмічений китайський текст), “欧文直訳体 /о:бунчокуякутай/” (європейський текст, перекладений японською мовою зі збереженням структури речень) тощо.

Окрім того, деякі лінгвісти говорять про існування усного та письмового стилів. Переконатися у слушності такого твердження можна, проаналізувавши хоча б приклади умовно-часових конструкцій:

ドアを開けたら、冷たい風が入ってきました。

*/Доа-о акетара, цуметай кадзе-га хайтте кімашіта/
Коли я відчинив двері, до кімнати увійшов холодний вітер.*

ドアを開けると、冷たい風が入ってきました。

*/Доа-о акеру то, цуметай кадзе-га хайтте кімашіта/
Я відчинив двері, і до кімнати потрапив холодний вітер.*

Перше речення більш притаманне усному варіанту мовлення, а друге можна зустріти у творах художньої літератури (поза діалогами персонажів).

Залежно від того, яке допоміжне дієслово вжито наприкінці речень, можна виділяти так звані: 「だ」体 /датай/ (стиль “-да”), 「である」体 /деарутай/ (стиль “-де ару”), 「です・ます」体 /десмастай/ (стиль “-дес/мас”) та інші стилі [10, с. 1–8]. Однак, об’єктивнішим видається виділення ввічливого, нейтрального (ввічливо-нейтрального) та простого стилів мовлення (їх іноді також називають *регістрами*).

У наявності в японській мові граматичної категорії ввічливості сумніватися не доводиться, оскільки тут представлені як лексичні, так і граматичні засоби її формального вираження. А от щоб говорити про існування ввічливого стилю, потрібно розглядати стиль як семіотичне поняття – “особливу символічно значущу властивість людської діяльності, що виникає в результаті вибору суб’єктом певного способу діяльності (манери поведінки) у межах загальноприйнятих норм і несе інформацію про суб’єкт (належність до певної соціальної групи, соціальну роль, орієнтацію на певні цінності і морально-етичні норми, особисті якості і психічний стан)” [4, с. 142]. Словосполучення “прочитав

книгу” у нейтральному стилі має вигляд 本を読みました /хон-о йомімашіта/, у простому – 本を読んだ /хон-о йонда/, а у ввічливому – ご本をお読みになりました /гохон-о ойомі-ні нарімашіта/.

Стиль має суспільну природу, його формують мовці в результаті добору мовних засобів відповідно до соціально-комунікативної мети та консітуації.

3. *Риторичний* (поезія, проза; спрощений чи насичений стиль написання).

4. *Жанровий* (стиль щоденників, епістолярний стиль, публіцистичний стиль, стиль художньої літератури, розповідь, розмова, цитата, епічний та ліричний стилі).

5. *Історичний* (прадавній стиль, середньовічний стиль, сучасний стиль, стиль періоду правління певної династії тощо).

Ключовими у розвитку стилістики в Японії вважають праці Токієди Мотокі (時枝誠記) [8; 9]. Він розглядав стилістику (“文章論 /буншьо:рон/”) як один із розділів теоретичної граматики нарівні з морфологією та синтаксисом. Однак цей лінгвіст характеризує стилістику ще й як “сферу для граматичних досліджень, таку, як морфологія та синтаксис”, а отже, виділяє текст як окрему одиницю нарівні зі словом та реченням. Пізніше термін “文章論 /буншьо:рон/” змінив термін “文章研究 /буншьо:кенкю:/” (“дослідження зі стилістики”), що вказує на підвищення статусу стилістики з погляду дослідника і певну відмову від розгляду її як частини граматики. Проте говорити про цілковите відокремлення у цьому випадку не можна. Коло питань, що стосуються зв'язку речень, досліджують у сфері граматики (синтаксична стилістика), а проблеми, що стосуються системи цілого тексту, розглядають у межах стилістики тексту. До якого розділу віднести конкретне питання, яке досліджують, залежить від того, що береться за основну одиницю цього дослідження – речення чи текст.

Кожному функціональному стилю притаманні свої особливості синтаксичної побудови, свої типові конструкції, які введені до мовленнєвого твору і взаємодіють у ньому зі спеціальним стилістичним ефектом. Для розмовного стилю, наприклад, характерні надлишковість синтаксичної побудови, перерозподіл меж речення, еліптичні речення, зміщені конструкції, у яких кінець речення дається в іншій синтаксичній будові ніж початок, і відокремлені один від одного компоненти одного і того ж висловлення. Отже, стилістичний синтаксис, на відміну від синтаксису як розділу граматики, нерідко виходить за межі одного речення та вивчає стилістичні особливості мовленнєвих відрізків, що складаються з кількох речень.

У зв'язку з цим поділ синтаксичних виразних засобів зручно проводити так (М. Кузнець, Ю. Скребнев) [3, с. 65–66]:

1) виразні засоби, що ґрунтуються на відсутності логічно необхідних компонентів мовлення (членів речення, службових слів);

2) виразні засоби, пов'язані з надлишковим уживанням компонентів мовлення;

3) виразні засоби, засновані на незвичному розташуванні компонентів мовлення;

- 4) виразні засоби, створені взаємодією суміжних речень;
 5) стилістичні функції форм синтаксичного зв'язку між словами та реченнями;
 6) переосмислення синтаксичних конструкцій.

Еліптичними (еліптованими) називають речення, у яких відсутній один або обидва головні члени. Еліптичні речення притаманні насамперед розмовній мові. В умовах живого усного спілкування мовець зазвичай не обтяжує себе дотриманням логічної чіткості структури речення. Якщо ж говорити саме про японську мову, то для неї еліпс – надзвичайно поширене явище. Ось лише кілька прикладів:

– *упущений підмет:*

- 1) 田中さんはどこですか。 /Танакасан-ва доко дес ка/

Де пан Танака?

– 事務所にいます。 /Джімушьо-ні імас/

(事務所です。 /Джімушьо дес/)

В офісі.

- 2) 観点別評価という。 [6, с. 37] /Кантенбецухьо:ка тою:/

Це називається оцінюванням за різними аспектами.

– *упущений присудок:*

- 1) 「ここも大学の中だなんて、信じられない」とクリス。 [7, с. 8].

/"Коко-мо дайгаку-но нака да нанте, шінджірааренай" то Курісу/

"Навіть не віриться, що тут також територія університету", – (сказав)

Кріс.

- 2) 「先生この道、どこへ行きますか」とブラジルのネイディー。 [7, с. 8].

/"Сенсей, коно мічі, доко-е ікімас ка" то Бураджіру-но Нейді:/

"Вчителю, а куди веде ця дорога?", – (спитав) Нейді з Бразилії.

Еліпс є навіть одним із прийомів, що ним послуговується японський мовленнєвий етикет, а засвідчує тісний зв'язок стилістичного аспекту синтаксису з його комунікативним аспектом. Так, замість нормативного (нейтрального) речення “あなたの名前はなんですか” /“Ааната-но намае-ва нан дес ка”/ “Як Ваше ім'я?” набагато ввічливішим буде спитати просто “お名前は?” /“Онамае-ва?”/ “Ваше ім'я?”.

Відсутні члени речення компенсуються самою мовленнєвою ситуацією; додатковими позамовними засобами передачі потрібного змісту є міміка та жести мовця.

Різновидом еліптичних конструкцій у сучасній японській мові можна вважати структури типу 体言止め /тайгендоме/ – тобто речення, закінчені іменною частиною складеного іменного присудка:

もう一つは、そうであるにもかかわらず、学校には行かなければならない、行くべきだ、行ったほうが人生がうまくいくのだ、という価値観があること。 [6, с. 41].

Мо:хітоцу-ва, со: деару німокакаварадзу, такко:-ніва іканакеробанаранай, іку бекі да, отта хо: га джінсей-га умаку іку нода, тою: качікан-га ару котто/

І ще одне: попри те, що це дійсно так, до школи потрібно ходити, варто ходити, якщо ходити, то успішним буде життя... Така система цінностей існує.

Часто можна спостерігати паралелізм таких еліптованих конструкцій:

月曜日の午前中は音楽、午後は体育。火曜日の午前中は
国語、午後は芸術……という具合に。 [6, с. 55].

*Гецуйо:бі-но годзенчу:-ва онгаку, гого-ва тайіку. Кайо:бі-но
годзенчу:-ва кокуго, того-ва гейджюцу...Тою: гуай-ні/*

У першій половині дня в понеділок музика, у другій – фізкультура. У вівторок у першій половині дня рідна мова, у другій – мистецтво... Таким от чином.

Лаконізм еліптичних речень, їх інтонаційно-ритмічна відривчастість надає їм відтінку різкості, енергійності, неохайності або фамільярності (залежно від конкретної ситуації).

У розмовній мові еліпс не завжди є стилістичним засобом, який застосовують свідомо. Найчастіше він зумовлений поспіхом, прагненням мовця до швидкого темпу і короткості мовлення. Однак уживання еліпсу у художніх та публіцистичних текстах є суттєвим виразним прийомом, який надає оповіді напружено-емоційного характеру або допомагає наголосити найважливіші для повідомлення елементи. У цих випадках упущений елемент може бути легко відновлений читачем або з попереднього контексту, або на основі всієї ситуації, яку описують.

Окрім розмовного та художнього мовлення, де використання еліпсу має своє природне обґрунтування, еліпс є типовим для деяких видів ділового письмового, а також наукового мовлення.

Використання еліпсу у телеграфних повідомленнях пояснюється технічними причинами і не має нічого спільного із прагненням до художньої виразності: “アスルスバンニコイ” /Асурсубаннікой/” може означати: 1) “Приїзди завтра наглянути за будинком”; 2) “Завтра мене не буде вдома. Приїзди ввечері”.

Замовчуванням (апосіопезою) називають незакінченість речення, логічна та структурна його незавершеність, унаслідок якої вираження думки обмежується натяком. Мовець або починає нове речення, не закінчивши попереднього, або просто перериває своє мовлення.

Стилістичне значення замовчування має в тих випадках, коли воно є

свідомим і зумовлене небажанням назвати те, що має бути зрозуміло з мовленнєвої ситуації.

自分にとっては何なのだ。ボートだって?.. [11, с. 19]
/Джібун-ні тотте-ва нан нано ка. Бо:то датте?../
А для самого себе – що воно таке? Човен, кажеш?..

Номінативне речення за своєю комунікативною функцією є простою констатацією наявності предмета чи якості, які називаються у реченні:

東京都中野区。
/То:кьо:то Наканоку/
Токіо, район Накано.

雪の翌日の朝。自宅。2006年1月22日(日)。
/Юкі-но йокуджіцу-но аса. Джітаку。
Нісенрокунен ічітацу ніджю:нінічі (нічійо:бі)/
Сніжний ранок наступного дня. Мій дім. Неділя, 22 січня 2006 року.

Стилістичне значення вживання номінативних речень полягає у тому, що вони викликають у свідомості читача (слухача) більш чи менш ізольоване уявлення про предмет, неначе залишаючи поза увагою його взаємозв'язок з іншими предметами, його взаємодію з ними. Найважливішим для мовця є сам предмет, його сутність. Лаконізм номінативних речень безпосередньо апелює до уяви читача. Саме тому такі речення часто використовують в описі, що вводить читача в обстановку дії літературного твору, – у так званій експозиції.

Відсутність у мовленні службових граматичних елементів називають *асиндетоном*.

ファスナーが壊れてスカートがずり落ちた。
/Фасуна:-га коварете сука:то-га дзуріочіта/
Поламався замок, спідниця спала.

手紙を読んでびっくりしました。
/Тетамі-о йонде біккурішімашіта/
Прочитав листа і збентежився.

На відміну від сполучникового зв'язку між частинами речення та окремими реченнями, який більш-менш чітко визначає характер зв'язку між ними, безсполучниковий зв'язок заснований на смислового значенні, на лексичному змісті зіставлених частин висловлення.

Згідно з дефініцією, *інверсія* визначається як будь-яке відхилення членів речення від найпоширенішого, а *парцеляція* – як засіб мовленнєвого представ-

лення єдиної синтаксичної структури – речення – декількома комунікативно самостійними одиницями – фразами. Керуючись таким трактуванням, можна відзначити щонайменше дві суттєві відмінності між цими мовними засобами.

1) Парцеляція є не мовним, а лише мовленнєвим явищем; для інверсії ж таких обмежень немає. Звідси можна зробити висновок, що парцеляція є швидше стилістичним прийомом, а інверсія у багатьох мовах може бути і граматичним, і стилістичним засобом;

2) При інверсії переміщення синтаксичних позицій відбувається в межах синтаксичного рівня, а при парцеляції найвища одиниця синтаксичного рівня – речення – розбивається на кілька фраз – парцелятивів, і ці парцельовані фрагменти відокремлюють від опорної частини та один від одного завершальною інтонацією або, на письмі, відповідними пунктуаційними засобами. Утворення ж таких одиниць завершеного типу є радше ознакою текстового рівня [1, с. 24].

Щодо наявності в японській мові інверсії та парцеляції думки дослідників не збігаються. Зокрема, О. Дебейко вважає обидва явища наявними в японській мові, але вживаними тільки в якості стилістичних засобів. У всіх розглянутих дослідницею прикладах парцельовані фразові єдності є експресивнішими варіантами інвертованих конструкцій, тобто, можна сказати, що парцеляція супроводжується інверсією; винесені за межі речення синтаксичні позиції-парцеляти можна навіть назвати “інвертопарцелятами” [1, с. 25].

何やってんの、君。

/Нані ятте нно, кімі/

Що ти таке виробляєш?!

じゃ、やめとくは。映画。

/Дзя, яметоку ва. Ейга/

Ну, тоді не піду. У кіно.

У випадку парцеляції та інверсії у простому реченні критеріями розрізнення ієрархічних статусів інвертованих та парцельованих конструкцій є переважно інтонаційний та пунктуаційний.

Відносно стилістичних функцій реальних парцельованих конструкцій можна сказати, що інвертований варіант відрізняється від нормативного вищим ступенем експресивності без зміни типу зв'язку; у парцельованому варіанті ступінь експресивності ще вищий, оскільки парцелят виділений пунктуаційно (крапка) та інтонаційно (завершальна інтонація) в окреме висловлювання. З погляду текстоформуючих функцій при парцеляції речення утворюються дві текстові одиниці (фрази) замість попередньої однієї (речення), тобто, при фракціонуванні речення методом парцеляції змінюється також тип дискретності тексту. Відносно текстоформуючих функцій інверсії важко зробити якісь висновки, оскільки дія цього засобу обмежується рамками синтаксичного рівня. Очевидно, у межах бі-

льшого контексту інверсія може впливати на темо-ремну прогресію в тексті та мати інші текстоформуючі функції.

Позиція означення в японській мові закріплена найжорсткіше, тому що воно є позиційним (на відміну від морфологічного у слов'янських мовах) засобом перетворення дієслова у дієприкметник; в японській мові існує правило без винятків: “означення передує означуваному”. За таких умов граматична інверсія дійсно неможлива. Але чим жорсткіше закріплена позиція слова у структурі речення, тим сильнішим є стилістичний ефект, який створюється за допомогою інверсії, і особливо яскраво це проявляється на прикладі інверсії означення. Парцеляти-означення в японській мові мають ще менше ознак окремого речення, ніж при парцеляції синтаксичних позицій підмета і додатку: автономність парцелятивів забезпечується, головню, за допомогою інтонаційних та пунктуаційних засобів.

Результати дослідження О. Дебейко показують, що внаслідок винесення за межі речення синтаксичних позицій підмета, додатка та означення у простому реченні, а також підрядного речення причини у складнопідрядних реченнях утворюються фразові єдності – комунікати, які складаються з опорного речення та парцелята. За пунктуаційними та інтонаційними критеріями ці фразові єдності мають текстовий статус, вищий порівняно зі синтаксичним статусом інвертованих конструкцій [1, с. 34].

Важливе значення для стилістики має питання про характер зв'язку між окремими елементами, що утворюють висловлення, – зв'язки між членами речення та цілими реченнями.

Особливою формою синтаксичного зв'язку між реченнями є *відокремлення*. Необхідно чітко відмежовувати суб'єктно-предикативний зв'язок у реченні від інших видів зв'язку, взятих загалом, – зв'язки між означенням та означуваним словом, обставиною та присудком, додатком та присудком тощо. Суб'єктно-предикативний зв'язок, що реалізує комунікацію, суттєво відрізняється від цих видів зв'язку, які створюють словосполучення номінативного характеру. Присудок повідомляє дещо про підмет; другорядні члени слугують для уточнення змісту двох елементів, які утворюють речення – групи підмета та групи присудка.

Між цими двома полярними формами зв'язку – зв'язком, що утворює речення, та зв'язком, що утворює словосполучення, – існує зв'язок проміжного характеру – напівпредикативний, який виникає між другорядним членом, що зазнав відокремлення, та членом (або цілим реченням), що з ним співвідноситься.

Зазвичай другорядний член тісно прилягає до суміжних з ним членів речення, утворюючи з ними інтонаційно єдине ціле. Відокремлення другорядного члена речення проявляється у зміні його фонетичного трактування: він відділяється від решти компонентів речення паузами, отримує сильніший наголос і при цьому нерідко зазнає інверсії. Семантична сутність та цільове призначення відокремлення полягає у необхідності підсилити смислову вагомість відокремленого члена. Будучи відокремленим, слово або словосполучення, окрім своєї первинної функції означення, обставини чи додатка, перебирає на себе частково функцію додаткового присудка. Саме в цьому частковому уподібненні відокремленого

члена присудка і полягає причина його більшої семантичної вагомості, порівняно з невідокремленим.

З погляду стилістики відокремлення є виразним засобом – засобом підкреслення, виділення члена речення. Відокремлення може зазнавати будь-який другорядний член.

Особливу стилістичну функцію виконує *вживання сурядного зв'язку замість підрядного*. Речення, пов'язані за змістом, об'єднуються у складнішу єдність або шляхом сурядності більш чи менш незалежних, граматично рівноцінних речень або за допомогою підпорядкування одного речення іншому.

У деяких випадках одні й ті ж смислові відношення між двома реченнями, що об'єднуються, можуть бути оформлені синтаксично різними засобами зв'язку: за допомогою сполучника підрядності або асиндетично.

Поява численних сполучників підрядності, що чітко диференціюють синтаксичні відношення, пов'язана з широким розповсюдженням писемності. В умовах усного спілкування характер відношень між суміжними реченнями достатньо зрозумілий завдяки сукупності мовних та позамовних засобів вираження думки. Незважаючи на значну уживаність сполучників підрядності у сучасній розмовній мові, варто визнати, що сфери переважного вживання сполучників підрядності, з одного боку, та сполучників сурядності, а також безсполучникового зв'язку, з іншого, поділяються відповідно до походження цих форм зв'язку: сполучники підрядності переважають у діловому письмовому мовленні і таких формах ділового усного спілкування, як офіційна бесіда, доповідь, лекція тощо. Що ж до сполучників сурядності для передачі часових, причинно-наслідкових та інших зв'язків, типових для підрядності, то їх використовують переважно у повсякденному усному спілкуванні, у побутовому розмовному мовленні, а також у художньому мовленні – через стилістичну специфіку їх уживання.

Сполучник сурядності, який заміняє сполучник підрядності, характеризується дифузністю граматичного значення; стилістичний ефект більшої енергії, певної яскравості вираження думки досягається у цих випадках тим, що слухачеві повідомляють дві думки, логічний зв'язок між якими належить встановити йому самому.

1) バスが来なくて、遅刻してしまいました。

/Басу-га конакуте, чікокушіте шімаімашіта/
Автобус не приїхав, і я спізнився.

2) バスがなかなか来なかったので、遅刻してしまいました。

/Басу-га наканака конакатта ноде, чікокушіте шімаімашіта/
Я спізнився через те, що автобус ніяк не приїжджав.

3) バスがなかなか来なかったから、遅刻してしまいました。

/Басу-га наканака конакатта кара, чікокушіте шімаімашіта/
Автобус ніяк не приїжджав, і тому я спізнився.

За своїм стилістичним результатом заміна підрядності сурядністю близька до асиндетону. Доречно сказати, що в японській мові розповсюджений і зворотний випадок, – уживання підрядності для вираження типово сурядних відношень:

すぐに戻ってきますから (ので)、ここで待っていてください。

/Сугу модотте кімас кара (ноде), коко-де матте іте кудасай/

Почекайте, будь ласка, тут. Я скоро повернусь.

今私は文章を読みますから、よく聞いていてください。

/Има ваташі-ва буншьо:-о йомімас кара, йоку кійте іте кудасай/

Я читатиму текст. Слухайте уважно.

Перша предикативна частина виражає стимуляцію до виконання дії, вираженої у другій частині. Тому кінцевий присудок може часто виражати спонукання, запрошення, бажання, волевиявлення тощо. Іноді перша частина містить умову для полегшення дії другої частини, реалізації якої мовець особливо бажає:

お願いだから、もっとまじめに勉強して。

/Онегай да кара, мотто маджімені бенкьо:шіте/

Я тебе дуже прошу: навчайся серйозніше.

У таких випадках сполучник から /кара/ не може бути змінений на ので /ноде/.

Важливим стилістичним засобом є вживання синтаксичних конструкцій у невластивому для них переосмисленому значенні.

Риторичне питання – це позитивне чи негативне судження, оформлене як питальне речення. Вживання питальної форми привносить у мовлення момент апеляції до слухача. Мовець не сумнівається в тому, що на його питання може бути дана лише одна відповідь, яку слухачеві потрібно додумати, щоб ця відповідь, а точніше, підказаний висновок, став його власним переконанням:

そんなこと、できるもんか。

/Сонна кото, декіру мон ка/

А чи таке взагалі можливо?

解決方法はあるか? ない。

/Кайкецу хо:хо:-ва ару ка. Най/

Вирішення проблеми є? Немає.

У розмовній мові часто використовують стереотипні формули риторичних питань, які виражають різке непогодження з думкою співрозмовника.

Часто відзначають, що японська мова є лексично багатою, має безліч прекрасних і дуже потрібних слів, які чітко відбирають для різних умов спілкування. Однак при цьому мовлення переважно буває бідним і невиразним, яким його робить, зокрема, невикористання ввічливої лексики та граматичних засобів категорії ввічливості. У зв'язку з цим варто детально поговорити про головні відмінності між усним розмовним та письмовим мовленням.

Головні стилістичні риси розмовного мовлення можна визначити так:

1. Існує фонд автоматизованих, усталених утворень (конструкцій, мовленнєвих зворотів, кліше, словосполучень: おはようございます /Охайо: годзаймас / *Доброго ранку*, お元気ですか /Огенкі дес ка/ *Як Ваші справи?*, お疲れ様です /Оцукаресаме дес/ *Ви добре попрацювали, 一緒にいかがですか /Ішсьоні ікага дес ка/ Чи не бажаєте приєднатися?* тощо), значний за своїм складом завдяки великій кількості стереотипних ситуацій у повсякденному житті, з широким вибором соціальних ролей (наприклад, роль покупця: すみません。～売り場は何階ですか。 /Сумімасен. -уріба-ва нангай дес ка/ *Перепрошую, а на якому поверсі є відділ з продажу?*), що передбачає використання сталих словесних формул у відповідних ситуаціях.

2. Водночас наявна індивідуалізованість мовлення кожного мовця (слова-паразити на кшталт なんか /нан ка/, といいか /тою: ка/ тощо, звичка говорити довгими чи, навпаки, помітно короткими реченнями).

3. Згорнутість синтаксичних конструкцій, тобто структурна неповнота, і тісно пов'язана з цим еліптичність розмовного мовлення (お名前は? /Онамае-ва?! *Ваше ім'я?*, 私は焼きそばです /Ваташі-ва якісоба дес/ *Мені – смажену локшину, だめですか。あしたは? /Даме дес ка. Ашіта-ва?! Не вийде? А завтра?*). Потрібно зазначити, що еліпсис – один із основних принципів побудови розмовного мовлення: вилучається все, що може бути вилученим без втрати смислу – у розмовному мовленні порівняно рідко трапляються повні речення і, взагалі, – повна реалізація сполучуваності слова. Якщо ж говорити про мовлення японців, то такі вилучення слугують яскравим засобом, що відповідає одній із головних стратегій ввічливості, а саме – не висловлюватися занадто прямо, занадто особисто, прагнути, по можливості, не зачепити (не збентежити) співрозмовника або членів його групи. У так званому “книжному” мовленні також наявні неповні речення, але тут вони є стилістичним прийомом, запозиченим з розмовного мовлення, і використовують їх з метою надання більшої виразності. Що ж стосується розмовного мовлення, то треба пам'ятати, що виникнення еліпсису, його активне функціонування у розмовному мовленні обумовлені ситуативністю останнього, існуванням поруч із вербальними невербальних засобів комунікації (жестів, міміки), а також динамічністю мовленнєвого спілкування у міжособистісній комунікації.

4. Предикативно-смилова синкретичність висловлювання, що спирається на ситуативність та загальну апперцепційну базу учасників діалогу. Умови реалізації розмовного мовлення призводять до згорнутості синтаксичних конструкцій, деякої їх деформації, структурної неповноти висловлювання. Це

пов'язано з тим, що чимало невираженого словесно підказує сама ситуація конкретного комунікативного акту.

5. Надлишковість мовлення (そこは美しい、本当に美しい景色だった。
/Соко-ва уцукушії, хонто:-ні уцукушії кешікі датта/ Там був прекрасний, істинно прекрасний краєвид!).

6. Спеціальні синтаксичні побудови й лексика, притаманні суто розмовному мовленню.

7. Нечіткість меж речення, наявність речень з подвійним зв'язком у результаті взаємопроникнення двох речень.

8. Частотні перебудови конструкцій у процесі діалогу, самопереривання, незвичні форми сполучуваності, повторення, уточнення.

9. Значущість у мовленнєвому акті жестів, міміки (невербальних засобів вираження смислу, емоцій).

Стаття: надійшла до редакції 16.12.2013

доопрацьована 20.02.2014

прийнята до друку 23.04.2014

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дебейко О. В. Інверсія та парцеляція як ієрархічні різновиди стилістичних засобів породження тексту / О. В. Дебейко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: східні мови та літератури. – 2000. – № 3. – С. 24–35.

2. Жукова І. В. Стилістика японського язика / Ірина Владимировна Жукова. – М., 2002. – 111 с.

3. Кузнец М. Д. Стилістика англійського язика / Кузнец М. Д., Скребнев Ю. М. – Л., 1960. – 173 с.

4. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. – К., 2003. – 462 с.

5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава, 2008. – 712 с.

6. 近藤安月子. 中・上級日本語教科書・日本への招待 / 近藤安月子, 丸山千歌. – 東京大学出版会. – 東京, 2001. – 193 頁.

7. 佐々木瑞枝. 日本語教師という仕事 / 佐々木瑞枝. – The Japan Times. – 東京, 1992. – 236 頁.

8. 時枝誠記. 日本文法 (口語篇) / 時枝誠記. – 岩波書店. – 東京, 1957. – 350 頁.

9. 時枝誠記. 日本文法 (文語篇) / 時枝誠記. – 岩波書店. – 東京, 1954. – 396 頁.

10. 徳田政信. 新訂近代文法図説 / 徳田政信. – 明治書院. – 東京, 1997. – 231 頁.

11. 三島由紀夫. 春の雪 / 三島由紀夫. – 新潮文庫. – 東京, 1996. – 416 頁.

STYLISTIC ASPECT OF SYNTAX OF THE JAPANESE LANGUAGE

Kostyantyn Komisarov

*Taras Shevchenko National University in Kyiv,
Chinese, Korean and Japanese Philology Department,
14 Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, 01601,
tel.: (+38044) 239 33 86, e-mail: komisarov@bigmir.net*

Key stylistic properties of the modern Japanese language syntax are displayed. Considering a concept of the functional style, a correlation with the Ukrainian linguistic tradition is performed for the main Japanese stylistic concepts. Style-making and communicative potentials of the Japanese grammatical means are highlighted.

Key words: stylistic syntax, grammatical synonymy, 文章論 /bunsho:ron/, 文体論 /buntairon/, ellipse, aposiopesis, nominative sentence, asyndeton, inversion, parcellation, rhetorical question.

СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ СИНТАКСИСА ЯПОНСКОГО ЯЗЫКА

Константин Комиссаров

*Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко,
кафедра китайской, корейской и японской филологии,
бульвар Т. Шевченко, 14, Киев, Украина, 01601,
тел.: (+38044) 239 33 86, e-mail: komisarov@bigmir.net*

Обозначены основные стилистические возможности средств синтаксиса современного японского языка. Ориентируясь на концепцию функционального стиля, проведена корреляция ключевых понятий японской стилистики с соответствующими понятиями в отечественной лингвистической традиции. Указано на стилеобразующий и коммуникативный потенциал грамматических средств современного японского языка.

Ключевые слова: стилистический синтаксис, грамматическая синонимия, 文章論 /бунсё:рон/, 文体論 /бунтайрон/, эллипсис, апосиопезис, номинативное предложение, асиндетон, инверсия, парцелляция, риторический вопрос.